

УДК 343.132:342.7

Цюприк Ігор Володимирович

доктор юридичних наук,
професор кафедри кримінального процесу
та криміналістики
Національна академія
Служби безпеки України
ORCID: 0009-0007-4460-9968

<https://doi.org/10.25313/3083-7774-2026-5-22>

ПРОВОКАЦІЯ ЗЛОЧИНУ ЯК МЕЖА ДОПУСТИМОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ: ПРАВОВІ ТА ПРАКСЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Анотація. Вступ. Забезпечення ефективної протидії злочинності неможливе без використання сучасних механізмів виявлення, припинення та документування кримінальних правопорушень. Особливого значення у цьому контексті набувають негласні форми діяльності правоохоронних органів, які дозволяють отримувати доказову інформацію, зокрема, щодо латентних злочинів, вчинення яких характеризується високим рівнем конспірації.

Водночас розширення практики застосування негласних слідчих (розшукових) дій та інших оперативно-розшукових заходів актуалізує питання дотримання меж допустимого втручання держави у сферу прав і свобод людини. Однією з найбільш складних проблем у цій сфері залишається провокація кримінального правопорушення, оскільки її встановлення безпосередньо пов'язане з оцінкою законності способів отримання доказів, дотриманням принципу справедливого судового розгляду та визначенням допустимих меж діяльності правоохоронних органів під час документування злочинної діяльності. За таких умов дослідження правових та праксеологічних аспектів провокації набуває не лише наукового, а й вагомого практичного значення для подальшого розвитку кримінального процесуального законодавства та правозастосовної практики.

Метою статті є комплексний аналіз правової природи провокації кримінального правопорушення, дослідження критеріїв її відмежування від допустимих форм правоохоронної діяльності з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, визначення процесуальних наслідків встановлення факту провокації, а також обґрунтування напрямів удосконалення кримінального процесуального законодавства та правозастосовної практики у відповідній сфері.

Матеріали і методи. Нормативну основу дослідження становлять положення кримінального процесуального законодавства України, що регулюють проведення негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукової діяльності. Емпіричну основу складають рішення Європейського суду з прав людини та практика Касаційного кримінального суду Верховного Суду щодо оцінки доводів про провокацію і допустимості доказів, отриманих під час негласної діяльності.

У дослідженні використано комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів. За допомогою діалектичного методу розкрито правову природу провокації та закономірності її розвитку. Формально-юридичний метод застосовано для аналізу нормативного регулювання та виявлення його недоліків. Системно-структурний метод використано для визначення місця інституту провокації у механізмі доказування та системі гарантій права на справедливий суд. Порівняльно-правовий метод дозволив зіставити положення національного законодавства зі стандартами Європейського суду з прав людини. Метод узагальнення використано для формулювання пропозицій щодо вдосконалення законодавства та правозастосовної практики.

Copyright © The Author(s).

This is an open access article distributed under the terms
of the Creative Commons Attribution License 4.0
(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Результати. У статті розкрито зміст провокації як правового явища, визначено її основні ознаки та критерії відмежування від правомірної діяльності правоохоронних органів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій та інших форм документування кримінальних правопорушень. Досліджено підходи Європейського суду з прав людини до встановлення матеріального і процесуального аспектів провокації та особливості їх застосування у практиці національних судів. Проаналізовано порядок перевірки доводів про провокацію, критерії оцінки допустимості отриманих доказів і процесуальні наслідки встановлення факту провокації у кримінальному провадженні.

Перспективи подальших досліджень. Обґрунтовано необхідність подальшого розвитку доктринальних підходів до розуміння провокації з урахуванням сучасних тенденцій розвитку кримінального процесуального права. Перспективним напрямом є дослідження не лише активного підбурювання, а й більш складних форм впливу правоохоронних органів на формування кримінально-протиправної поведінки особи. Подальшого наукового опрацювання також потребують питання нормативного закріплення критеріїв провокації, удосконалення судового контролю за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій та подальшої імплементації стандартів Європейського суду з прав людини у національне кримінальне процесуальне законодавство і правозастосовну практику.

Ключові слова: провокація, негласні слідчі (розшукові) дії, контроль за вчиненням злочину, допустимість доказів, право на справедливий суд, Європейський суд з прав людини, оперативно-розшукова діяльність.

Постановка проблеми. Виявлення та документування окремих категорій кримінальних правопорушень дедалі частіше потребують застосування негласних методів отримання доказової інформації. Водночас застосування таких інструментів пов'язане з ризиком виходу правоохоронних органів за межі допустимого документування злочинної діяльності та переходу до активного впливу на формування кримінально-протиправної поведінки особи. За таких умов провокація кримінального правопорушення набуває особливого значення як одна з ключових проблем сучасного кримінального процесу, оскільки безпосередньо пов'язана із забезпеченням права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Дослідження зазначеної проблематики є необхідним для уніфікації критеріїв встановлення провокації, належної імплементації стандартів Європейського суду з прав людини у національну практику та вдосконалення механізмів захисту від використання недопустимих методів документування кримінальних правопорушень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання провокації кримінального правопорушення неодноразово ставало предметом наукових досліджень у галузі кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності. Значний внесок у розроблення цієї проблематики зроблено у працях, присвячених допустимості доказів, отриманих у результаті негласної діяльності, а також стандартам справедливого судового розгляду. Зокрема, О. Гура здійснив аналіз національної судової практики та систематизував підходи Верховного Суду до розгляду заяв про провокацію у справах щодо так званих «білокомірцевих» злочинів [1]. О. М. Кононець та І. В. Рушак дослідили розвиток стандартів Європейського суду з прав людини щодо встановлення провокації та запропонували інтегровану модель оцінки її наявності [2]. О. П. Бабіков проаналізував проблеми відмежування провокації від правомірної діяльності правоохоронних органів у законодавстві та судовій практиці України й інших держав [3]. О. В. Капліна розкрила особливості правових позицій Європейського суду з прав людини у справах щодо провокації проти України [4]. Д. Л. Аббасова дослідила етико-правові аспекти провокації під час здійснення контролю за вчиненням злочину [5].

Водночас, попри значний рівень наукової розробленості цієї проблематики, низка питань залишається дискусійною. Насамперед це стосується відсутності законодавчого визначення провокації, недостатньої визначеності критеріїв її встановлення та неоднорідності правозастосовної практики. Крім того, у сучасній доктрині недостатньо дослідженими залишаються праксеологічні чинники виникнення провокації та організаційно-правові механізми її запобігання у діяльності правоохоронних органів, що й зумовлює актуальність цього дослідження.

Виклад основного матеріалу. У загальнотеоретичному розумінні провокація традиційно асоціюється зі свідомим спонуканням особи до певної поведінки шляхом створення відповідних умов, здійснення психологічного впливу або штучного формування мотивації до вчинення певних дій. Однак у сфері кримінального процесу зазначене явище набуває особливого значення, оскільки пов'язане з можливістю втручання держави у процес формування злочинного умислу та подальшої злочинної поведінки особи.

Аналіз положень чинного кримінального процесуального законодавства свідчить про відсутність нормативного визначення провокації, а також спеціального механізму реагування на встановлення такого факту під час судового розгляду. Фактично єдиною нормою, яка безпосередньо регулює зазначене питання, є ч. 3 ст. 271 КПК України, відповідно до якої під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. При

цьому речі та документи, отримані внаслідок таких дій, не можуть використовуватися у кримінальному провадженні [6].

Наведене положення фактично визначає окремі прояви провокаційної діяльності та встановлює заборону її застосування під час проведення контролю за вчиненням злочину. Водночас законодавець не розкриває змісту самої категорії провокації, її ознак, критеріїв відмежування від допустимих форм оперативно-розшукової діяльності та негласних слідчих (розшукових) дій, а також не визначає чітких процесуальних наслідків встановлення факту провокації у кримінальному провадженні.

За таких умов провокація залишається складним міжгалузевим правовим явищем, зміст якого формується переважно на рівні судової практики, вирішальну роль у якій відіграє практика Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ), яка фактично виконує компенсаторну функцію щодо прогалин національного законодавчого регулювання.

Передусім слід відмежувати провокацію від підбурювання як форми співучасті у кримінальному правопорушенні. Відповідно до ч. 4 ст. 27 КК України підбурювачем є особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим способом схилила іншого співучасника до вчинення кримінального правопорушення [7]. Натомість провокація у кримінальному процесі має іншу правову природу. Її сутність полягає не лише у схиланні особи до протиправної поведінки, але й у створенні умов для подальшого документування відповідного діяння та використання його результатів як доказів у кримінальному провадженні з метою притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Саме тому провокація розглядається не як форма співучасті, а як недопустимий спосіб здійснення правоохоронної діяльності. Так, у справі «Яхимович проти України» ЄСПЛ зазначив, що «підбурювання з боку працівників поліції має місце, коли залучені працівники поліції — чи то працівники служб безпеки, чи особи, які діють за їхніми вказівками, — не обмежуються по суті пасивним розслідуванням злочинної діяльності, а чинять на суб'єкта такий вплив, що підбурюють його до вчинення кримінального правопорушення, яке інакше б не було вчинено, аби уможливити встановлення кримінального правопорушення, тобто надати докази і порушити кримінальну справу» [8].

Не менш важливим є питання відмежування провокації від негласної слідчої (розшукової) дії — контролю за вчиненням злочину, який відповідно до положень КПК України та до Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженої наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 може здійснюватися у формах контрольованої поставки, оперативної та контрольованої закупки, спеціального слідчого експерименту, а також імітування обстановки злочину [9]. Спільною ознакою зазначених негласних дій є можливість певного впливу правоохоронних органів на перебіг подій, однак принципова відмінність полягає у правовій природі та спрямованості такого впливу. Метою контролю за вчиненням злочину є виявлення, фіксація та документування вже існуючої злочинної діяльності, перевірка отриманої оперативної інформації, встановлення фактичних обставин вчинення кримінального правопорушення та викриття осіб, які вже беруть участь у злочинній діяльності. У цьому випадку правоохоронні органи діють в межах пасивного спостереження або допустимого оперативного супроводу, не формуючи та не стимулюючи виникнення злочинного наміру. Негласні слідчі (розшукові) дії відповідно до вимог кримінального процесуального закону проводяться у випадках, коли відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Аналогічний підхід характерний і для оперативно-розшукової діяльності, яка здійснюється виключно на підставах, визначених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», зокрема за наявності достатньої інформації про осіб, які готують вчинення кримінального правопорушення, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів [10].

Натомість провокація характеризується іншим характером впливу, який полягає у активному формуванні або стимулюванні злочинного наміру, коли саме дії представників держави або осіб, які діють під їхнім контролем, стають визначальним чинником у прийнятті рішення про вчинення кримінального правопорушення. Таким чином, межа між допустимим контролем та провокацією проходить через критерій автономності злочинного наміру особи.

Показовою у цьому контексті є постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 20 жовтня 2022 року у справі № 132/2325/20, в якій зазначено, що «...саме по собі застосування спеціальних методів розслідування, зокрема легендованих операцій не є провокацією злочину, а використання судом доказів, одержаних у такий спосіб автоматично не свідчить про порушення права на справедливий судовий розгляд згідно з правовою позицією ЄСПЛ, викладеної у рішенні від 05.02.2008 року у справі «Романаскас проти Литви». Вказані докази можуть вважатися допустимими за умови наявності адекватних і достатніх гарантій проти зловживань, зокрема чіткого та передбачуваного порядку санкціонування, здійснення

відповідних оперативно-слідчих заходів та контролю за ними (рішення ЄСПЛ від 06.09.1978 року у справі «Класс і інші проти Німеччини» та від 26.10.2006 року у справі «Худобін проти Росії»). За умови дотримання вказаних гарантій вплив поліції на хід подій з використанням «моделі симуляції злочинної поведінки», коли поліція приєднується до протиправної поведінки, а не ініціює її, розцінюється судом не як провокація, а як таємна робота, що не містить ознак зловживань з огляду на обов'язок правоохоронних органів протидіяти злочинам як небезпечному соціальному явищу (рішення ЄСПЛ від 24.06.2008 року у справі «Мілініне проти Литви») [11].

Важливим критерієм відмежування провокації від допустимої правоохоронної діяльності є також наявність у особи попередньої схильності до злочинної поведінки або об'єктивних даних про її причетність до кримінальної діяльності. Якщо правоохоронні органи мають обґрунтовану інформацію про існування злочинного наміру та лише документують його реалізацію, їхні дії можуть вважатися правомірними. Натомість відсутність об'єктивних даних про схильність особи до протиправної поведінки у поєднанні з активними діями правоохоронців щодо стимулювання злочину свідчить про наявність ознак провокації.

Саме на цьому аспекті неодноразово наголошував ЄСПЛ у своїй сталій практиці. Зокрема, у справі «Teixeira de Castro v. Portuga» Суд дійшов висновку про відсутність будь-яких об'єктивних підозр щодо причетності заявника до злочинної діяльності до втручання правоохоронних органів. Матеріали справи не містили доказів того, що заявник перебував у полі зору поліції або мав попередню схильність до вчинення інкримінованого правопорушення. Навпаки, заявник був невідомий поліції, а також не мав при собі наркотичних засобів, коли поліцейські вимагали їх від нього. В подальшому він зміг отримати заборонені речовини лише через посередників, які, у свою чергу, контактували з невстановленими особами. За цих обставин Суд дійшов висновку, що саме дії правоохоронців стали визначальним чинником у формуванні злочинної поведінки заявника. ЄСПЛ відхилив аргументацію Уряду Португалії щодо розмежування між виявленням уже існуючого злочинного наміру та створенням нового злочинного наміру, який раніше був відсутній. Суд наголосив, що вирішальним є не формальна наявність або відсутність «схильності», а факт того, чи було злочинне діяння ініційоване або суттєво спровоковане діями державних агентів [12].

Так, у практиці ЄСПЛ сформовано низку рішень, у яких деталізовано критерії відмежування провокації, що порушує право, передбачене статтю 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, на справедливий суд, від допустимих форм діяльності правоохоронних органів у межах кримінального провадження. Крім того, сформована ЄСПЛ доктрина провокації передбачає не лише визначення її змісту, але й чітку методологію оцінки доводів сторони захисту щодо наявності незаконного підбурювання до вчинення злочину.

Насамперед Суд має встановити, чи належить конкретна справа до категорії так званих «справ про провокацію». Інакше кажучи, скарга заявника повинна *prima facie* (з лат. «на перший погляд») свідчити про можливе втручання державних органів у процес формування злочинної поведінки особи. Лише за наявності достатніх підстав вважати, що мало місце потенційне підбурювання, Суд переходить до подальшої перевірки обставин справи.

У цьому контексті принципове значення має позиція особи щодо інкримінованих їй дій. Так, у справі «Берлізев проти України» ЄСПЛ зазначив, що захист від провокації обов'язково передбачає, що обвинувачений визнає вчинення інкримінованих йому дій, але стверджує, що вони були наслідком незаконного підбурювання з боку працівників міліції [13]. Суд визнав непослідовною позицію заявника, який одночасно заперечував сам факт учинення злочину та стверджував про наявність провокації. Вказаний підхід знайшов відображення і в національній судовій практиці. У постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 17 березня 2026 року у справі № 953/7411/24 доводи сторони захисту про наявність провокації були відхилені з огляду на те, що обвинувачений заперечував сам факт вчинення кримінального правопорушення [14].

Окрім значення у практиці Європейського суду з прав людини набуває питання своєчасності та послідовності заявлення скарг про провокацію. Суд неодноразово наголошував, що твердження про підбурювання з боку правоохоронних органів повинні бути чітко та послідовно заявлені як на стадії досудового розслідування, так і під час судового розгляду. Саме така процесуальна поведінка сторони захисту формує для національних органів обов'язок здійснити повну, ефективну та всебічну перевірку відповідних доводів.

У разі якщо Суд визнає скаргу на провокацію небезпідставною та такою, що потребує розгляду по суті, він переходить до аналізу матеріального аспекту підбурювання. Метою такого аналізу є встановлення того, чи було б кримінальне правопорушення вчинене за відсутності втручання з боку представників держави.

Під час оцінки матеріального аспекту Суд з'ясовує насамперед характер поведінки правоохоронних органів, зокрема: 1) чи були дії правоохоронних органів активними, чи мало місце з їх боку спонукання особи до вчинення злочину, наприклад прояв ініціативи в контактах з особою, повторні пропозиції, незважаючи на початкову відмову особи, наполегливі нагадування, підвищення ціни вище середньої; 2) чи був би скоєний злочин без втручання правоохоронних органів, тобто, чи існувала реальна ймовірність

учинення особою кримінального правопорушення без втручання правоохоронців; 3) чи були у правоохоронних органів об'єктивні дані про те, що особа була втягнута у злочинну діяльність, чи була ймовірність вчинення нею злочину суттєвою.

У випадках, коли органи державної влади обґрунтовують свої дії інформацією, отриманою від приватних осіб, Суд додатково оцінює можливу наявність у таких осіб прихованих мотивів або заінтересованості у провокуванні злочину, як наприклад, у справі «Tchokhonelidze v. Georgia» [15]. Крім того, якщо участь правоохоронних органів фактично зводиться до сприяння реалізації протиправної домовленості між приватними особами, вирішальне значення має саме аналіз поведінки цих осіб та ступеня втручання держави у формування злочинної ситуації. У зв'язку з цим показання таких осіб не повинні розглядатися ізольовано від інших матеріалів провадження, а їхня достовірність має перевірятися шляхом співставлення із технічними засобами фіксації, документами оперативного супроводу та іншими доказами.

Водночас одним із ключових елементів доказування провокації є перевірка законності самої процедури проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Особливість цієї категорії справ полягає в тому, що предметом оцінки суду є не лише зміст отриманої доказової інформації, а й законність способу її отримання. Саме тому істотного значення набуває аналіз матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій, насамперед аудіо- та відеофіксації комунікації між конфідентом, агентом або іншими представниками правоохоронних органів та особою, стосовно якої здійснювалися відповідні заходи. Такі матеріали дозволяють оцінити не лише зміст окремих висловлювань, а й характер взаємодії сторін, динаміку розвитку комунікації, розподіл ініціативи між співрозмовниками, послідовність їхніх дій та обставини формування злочинного наміру. Разом із тим традиційний підхід судової практики, який зводиться переважно до аналізу загального змісту переговорів, кількості контактів між учасниками та хронології їхніх дій, не завжди дозволяє об'єктивно встановити справжню роль кожного учасника комунікації.

В той же час, у разі якщо на підставі наявних матеріалів Суд не може дійти однозначного висновку щодо наявності або відсутності підбурювання, а також за наявності істотних суперечностей у позиціях сторін або недостатності доказової інформації, він переходить до оцінки процесуального аспекту провокації.

Процесуальний аналіз спрямований на оцінку того, наскільки ефективно національні суди перевірили твердження особи про провокацію. Предметом дослідження у цьому випадку стає не поведінка правоохоронних органів як така, а якість контролю за відповідними діями. Суд перевіряє, чи був розгляд скарги на провокацію змагальним, ретельним, всебічним та остаточним, а також чи надали національні суди належну оцінку всім обставинам, що могли свідчити про провокацію особи до вчинення злочину.

Зокрема, у справі «Ramanauskas v. Lithuania» були наведені питання, які мають вивчатися судом під час розгляду скарг на провокацію: «Суд зауважує, що протягом усього провадження заявник стверджував, що його підбурили до вчинення злочину. А тому національні органи влади та суди повинні були принаймні провести ретельну перевірку, ... чи підбурювала [прокуратура] до вчинення злочинного діяння чи ні. З цією метою вони повинні були встановити, зокрема, підстави для проведення слідчих дій, ступінь залучення працівників поліції до кримінального правопорушення та характер будь-якого підбурювання чи тиску, яким був підданий заявник. ... Заявник мав мати можливість висловити свою позицію щодо кожного з цих пунктів» [16].

Таким чином, вбачається, що практика ЄСПЛ виробила дворівневу модель встановлення критеріїв провокації, яка включає перевірку матеріального та процесуального аспектів, застосування яких дозволяє не лише встановити факт незаконного втручання держави у формування злочинної поведінки особи, але й оцінити ефективність національних механізмів судового контролю за діяльністю правоохоронних органів. Водночас, одним із ключових аспектів доктрини провокації, залишається питання належних процесуальних наслідків встановлення факту провокації особи до вчинення злочину.

Європейський суд з прав людини послідовно наголошує, що після встановлення факту провокації національні органи державної влади зобов'язані забезпечити ефективний процесуальний засіб відновлення порушеного права особи на справедливий суд, передбаченого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Такий засіб, зокрема, має полягати у припиненні кримінального провадження або виключенні з доказової бази будь-яких доказів, отриманих унаслідок провокації, або у застосуванні еквівалентних за своїми правовими наслідками процесуальних механізмів. Так, наприклад, у справі «Akbay and Others v. Germany» ЄСПЛ встановив, що національні суди визнали факт підбурювання заявників з боку поліції, однак не забезпечили належних процесуальних наслідків такого порушення [17]. Зокрема, кримінальне провадження не було припинено, а докази, отримані внаслідок провокації, не були виключені з розгляду. Натомість національні суди обмежилися істотним пом'якшенням призначеного покарання.

ЄСПЛ визнав такий підхід несумісним із гарантіями статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, підкресливши, що навіть значне зменшення покарання не може розглядатися як процесуальний механізм, еквівалентний виключенню доказів, отриманих у результаті провокації. Такий висновок ґрунтується на загальному принципі, відповідно до якого держава не може отримувати

процесуальні переваги внаслідок власних неправомірних дій. Саме тому встановлення факту провокації ставить під сумнів не лише окремі докази, безпосередньо отримані в результаті провокації, але й усю систему доказування, побудовану на таких матеріалах.

У цьому аспекті особливого значення набуває доктрина «плодів отруєного дерева» (fruit of the poisonous tree), яка широко використовується як у практиці ЄСПЛ, так і в національній судовій практиці України. Сутність зазначеної доктрини полягає в тому, що якщо первинне джерело доказової інформації є незаконним, усі подальші відомості, отримані завдяки такому джерелу, також втрачають доказове значення. Таким чином, предметом оцінки виступає не лише окремий доказ, а весь причинно-наслідковий ланцюг доказування, сформований внаслідок первинного порушення. У зв'язку з цим якщо факт провокації буде встановлено, усі докази, отримані внаслідок такої діяльності, повинні бути виключені з процесу доказування з метою забезпечення права особи на справедливий судовий розгляд у розумінні статті 6 Конвенції.

Аналогічний підхід простежується і в практиці Верховного Суду. Так, у постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 06 травня 2025 року у справі № 346/2640/20 було зазначено, що: «Відповідно до частини 3 статті 271 КПК отримані внаслідок провокації речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні. Тому Суд вважає надані стороною обвинувачення докази недопустимими на доведення винуватості засудженого. У зв'язку з таким висновком Суд не вважає за необхідне давати детальні відповіді на доводи сторони захисту у цьому відношенні. У той же час Суд звертає увагу на асиметричний підхід законодавця до правил доказування в кримінальному процесі. Правила оцінки доказів мають за мету запобігання неправомірному втручання держави в права і свободи особи та заохочення добросовісної поведінки правоохоронних органів. Вимога визнати докази, отримані з порушеннями, недопустимими спрямована на те, щоб сторона, що допустила порушення, не могла скористатися його результатами. Використання цих правил на шкоду стороні, яка жодним чином не відповідальна за порушення процесуальних правил, суперечить їх меті. Тому докази, які відповідно до правил допустимості не можуть бути допущені на доведення винуватості, можуть використовуватися для спростування версії сторони обвинувачення» [18].

Разом із тим, незважаючи на сформованість стандартів ЄСПЛ щодо критеріїв встановлення провокації та процесуальних наслідків її виявлення, їх імплементація у практику національних судів України залишається непослідовною, тож, трапляються випадки, коли, навіть встановлюючи окремі ознаки провокації, суди не пов'язують із цим належних процесуальних наслідків, що істотно знижує превентивне значення заборони провокації. Якщо встановлення факту провокації не тягне неминучого виключення відповідних доказів або інших ефективних процесуальних наслідків, правоохоронні органи фактично не несуть ризику втрати результатів незаконно проведених оперативних заходів. За таких умов заборона провокації втрачає свою стримуючу функцію, оскільки держава продовжує отримувати процесуальні переваги від порушення конвенційних гарантій справедливого судового розгляду.

Подальший аналіз проблематики провокації потребує виходу за межі суто нормативно-правового підходу та звернення до прагматичного виміру цього явища. Провокація у діяльності правоохоронних органів не є випадковим або поодиноким порушенням, а, як свідчить практика, формується під впливом сукупності організаційних, функціональних та управлінських чинників, притаманних системі кримінальної юстиції.

Одним із базових чинників виникнення провокаційної практики є орієнтація правоохоронних органів на кількісні показники ефективності. У практичній діяльності результати роботи оперативних підрозділів та органів досудового розслідування нерідко оцінюються через статистичні індикатори — кількість виявлених кримінальних правопорушень, повідомлень про підозру, направлених до суду обвинувальних актів або задокументованих фактів отримання неправомірної вигоди. Така модель оцінювання ефективності об'єктивно створює ризик зміщення акцентів із реального виявлення злочинності на формальне досягнення показників, що, у свою чергу, може стимулювати використання провокації як інструменту «швидкого результату».

Особливо виразно зазначена проблема проявляється у сфері протидії латентній злочинності. Корупційні кримінальні правопорушення, злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, організованої злочинності та інші приховані форми кримінальної діяльності характеризуються складністю виявлення та документування. У таких умовах негласні методи розслідування стають практично незамінними, однак саме вони містять підвищені ризики виходу за межі допустимого оперативного впливу. Істотним прагматичним чинником є також недостатня нормативна визначеність меж такого впливу, оскільки кримінальне процесуальне законодавство не містить достатньо чітких критеріїв розмежування між допустимим документуванням уже існуючої злочинної поведінки та її штучним стимулюванням, що, в свою чергу, створює простір для широкого дискреційного тлумачення повноважень правоохоронних органів. У цьому ж контексті слід відзначити високий рівень автономії оперативних підрозділів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Значна частина рішень щодо тактики оперативного супроводу, інтенсивності контактів із об'єктом, використання психологічних прийомів впливу та побудови оперативних комбінацій

приймається без належного зовнішнього контролю. У результаті оперативна діяльність може поступово трансформуватися з інструменту фіксації злочину у механізм його фактичного конструювання.

Окремого значення набуває обмеженість реального процесуального та судового контролю за реалізацією негласних заходів. Незважаючи на те, що негласні слідчі (розшукові) дії здійснюються на підставі судових дозволів, такий контроль здебільшого має попередній та формалізований характер і не охоплює фактичну поведінку учасників оперативних заходів на етапі їх виконання. Крім того, режим секретності значної частини матеріалів істотно ускладнює для сторони захисту можливість ефективної перевірки дотримання меж допустимого втручання. У рішенні у справі «Matanović v. Croatia» ЄСПЛ підкреслив необхідність існування чітких та передбачуваних процедур санкціонування оперативних заходів, належного контролю за їх проведенням та належного документування всіх дій учасників, що повинно забезпечувати можливість їх подальшої незалежної перевірки [19].

Таким чином, провокація у діяльності правоохоронних органів є не ізольованим процесуальним порушенням, а проявом системних прагматичних дисфункцій кримінальної юстиції. Вона виникає на перетині управлінських стимулів, нормативної невизначеності, обмеженості контролю та специфіки оперативної діяльності, що в сукупності створює умови для зміщення балансу між ефективністю розслідування та дотриманням стандартів справедливого судового розгляду.

Крім того, на наш погляд, сучасний розвиток методів документування злочинної діяльності свідчить про поступове зміщення акценту від класичних форм провокації до більш складних і латентних механізмів психологічного впливу на особу, що зумовлює необхідність розширення традиційного розуміння провокації та перегляду критеріїв її встановлення в умовах сучасної правоохоронної практики.

На відміну від класичних моделей, варто розглядати її не типову провокацію, що характеризується прихованим однак цілеспрямованим психологічним впливом на процес формування волевиявлення особи. У таких випадках правоохоронні органи або особи, які діють під їхнім контролем, використовують індивідуальні особливості особи, її психоемоційний стан, життєві обставини, рівень стресостійкості, соціальну вразливість, матеріальну скруту чи інші персональні характеристики задля створення ситуації, в якій прийняття рішення про вчинення кримінального правопорушення стає психологічно зумовленим. Особливою актуальності зазначений аспект набуває в умовах триваючої збройної агресії проти України, що об'єктивно підвищує рівень загальної психологічної вразливості населення. У таких умовах ризик використання емоційно нестабільного стану особи під час проведення оперативних або негласних слідчих (розшукових) дій суттєво зростає. Провокаційний характер впливу при цьому може не проявлятися у формі прямого схиляння до злочину, а реалізовуватися через поступове формування мотивів та умислу до його вчинення. У таких випадках зовнішня форма поведінки може зберігати ознаки добровільності, однак її внутрішній зміст фактично формується під впливом тривалого та цілеспрямованого психологічного впливу правоохоронних органів.

Окремого наукового осмислення потребує також явище бездіяльності правоохоронних органів як потенційного чинника формування криміногенного середовища. На відміну від класичної провокації, де визначальним є активне підбурювання особи до вчинення кримінального правопорушення, у цьому випадку йдеться про таке функціонування або неналежне виконання правоохоронними органами покладених на них повноважень, за якого особа фактично позбавлена реальної можливості ефективного захисту своїх прав та законних інтересів. За таких умов протиправний спосіб досягнення правомірної мети може поступово сприйматися не як один із можливих варіантів поведінки, а як єдиний реально дієвий механізм вирішення проблеми. У такому випадку криміногенний вплив проявляється не через активне схиляння особи до злочину, а через формування ситуації фактичної безальтернативності у реалізації нею своїх законних прав.

Не менш важливим напрямом переосмислення сучасного розуміння провокації є стрімка цифровізація суспільних відносин та перенесення значної частини комунікаційного середовища до мережі Інтернет. Розвиток цифрових сервісів істотно розширив можливості правоохоронних органів щодо здійснення негласного спостереження, встановлення контактів із потенційними правопорушниками та документування кримінально-протиправної діяльності у віртуальному середовищі. Водночас такі процеси породжують нові ризики виникнення провокації, які відрізняються від її традиційних форм. Прагматичне значення зазначеної проблематики полягає в тому, що цифрові комунікації істотно ускладнюють відмежування допустимого контролю за вчиненням кримінального правопорушення від провокації. Особливості онлайн-взаємодії дозволяють здійснювати тривалий прихований вплив на особу, використовувати анонімність, створювати штучні соціальні зв'язки та моделювати комунікативні ситуації, які можуть впливати на формування злочинного наміру. У зв'язку з цим подальший розвиток доктрини провокації повинен враховувати специфіку цифрового середовища та виробляти окремі критерії оцінки допустимості діяльності правоохоронних органів під час проведення негласних заходів у кіберпросторі.

Висновки. На нашу думку, сучасне розуміння провокації потребує подальшого розвитку та не повинно обмежуватися виключно випадками активного підбурювання з боку представників держави. Перспективним

напрямом розвитку кримінальної процесуальної доктрини є дослідження більш складних, опосередкованих форм впливу правоохоронних органів на формування кримінально-протиправної поведінки особи, які потребують врахування під час оцінки законності методів документування кримінальних правопорушень і доказування у кримінальному провадженні. Водночас реалізація такого підходу потребує не лише подальшого доктринального осмислення, а й удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства та правозастосовної практики, які повинні забезпечувати ефективне розмежування допустимої оперативної діяльності та провокації кримінального правопорушення.

Підсумовуючи викладене, слід констатувати, що сучасний стан нормативного регулювання та правозастосовної практики у сфері встановлення провокації кримінального правопорушення не забезпечує належного балансу між публічним інтересом у протидії злочинності та необхідністю гарантування права особи на справедливий суд. Незважаючи на сформовані Європейським судом з прав людини критерії розмежування допустимої оперативної діяльності та провокації, їх імплементація у національне кримінальне процесуальне законодавство залишається фрагментарною, що зумовлює неоднорідність судової практики та створює ризики довільного визначення меж допустимого втручання правоохоронних органів у формування злочинної поведінки особи. У зв'язку з цим удосконалення механізму встановлення провокації має здійснюватися комплексно та охоплювати як законодавчий, так і правозастосовний рівні.

Насамперед потребує вирішення питання нормативної визначеності інституту провокації кримінального правопорушення. Чинне кримінальне процесуальне законодавство не містить легального визначення цього поняття, унаслідок чого межі допустимого оперативного впливу фактично формуються виключно судовою практикою. Такий підхід не повною мірою відповідає принципу правової визначеності, оскільки не забезпечує належної передбачуваності діяльності правоохоронних органів та ускладнює реалізацію права особи на ефективний захист. У зв'язку з цим доцільним видається законодавче закріплення поняття провокації кримінального правопорушення, її істотних ознак та критеріїв відмежування.

Водночас потребує посилення судовий контроль за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій, зміст якого не повинен обмежуватися перевіркою формальних підстав надання дозволу на проведення відповідних заходів. Судовий контроль має охоплювати оцінку фактичного характеру взаємодії між правоохоронними органами та особою, перевірку дотримання меж санкціонованого втручання, законності використання конфіденційного співробітництва, а також своєчасне виявлення будь-яких ознак провокаційного впливу. Такий підхід сприятиме забезпеченню реального, а не формального судового контролю за законністю застосування негласних методів отримання доказів.

Не менш важливим є вдосконалення відомчого нормативного регулювання діяльності оперативних підрозділів. Внутрішні нормативні акти повинні містити чіткі стандарти поведінки конфідентів та негласних агентів, визначати межі допустимого оперативного впливу, порядок документування усіх форм взаємодії з особою, щодо якої здійснюються оперативні заходи, а також ефективні механізми внутрішнього контролю й персональної відповідальності посадових осіб за перевищення наданих повноважень. Саме належна деталізація відповідних процедур дозволить мінімізувати ризики використання провокаційних методів документування кримінальних правопорушень та забезпечити можливість їх подальшої ефективної судової перевірки.

У цьому контексті доцільним видається внесення змін до Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженої наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України та Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року № 114/1042/516/1199/936/1687/5. Зокрема, в Інструкції доцільно нормативно закріпити ознаки провокації, критерії її відмежування від правомірного контролю за вчиненням злочину, вимоги щодо пасивного характеру поведінки правоохоронців і негласних агентів, а також обов'язок повного документування їхньої взаємодії з особою.

Таким чином, підвищення ефективності механізму встановлення провокації кримінального правопорушення потребує комплексного підходу, що поєднуватиме вдосконалення кримінального процесуального законодавства, розвиток єдиної судової практики, належне нормативне регулювання діяльності оперативних підрозділів та імплементацію стандартів Європейського суду з прав людини у національну систему кримінального судочинства. Лише за таких умов можливо забезпечити ефективне виконання завдань кримінального провадження, не допускаючи при цьому порушення фундаментальних гарантій права особи на справедливий суд та недопустимості використання доказів, отриманих унаслідок провокації.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ**ФІНАНСУВАННЯ:** Автори не отримували фінансування для цього дослідження.**ЗАЯВА ПРО ДОСТУПНІСТЬ ДАНИХ:** Не застосовується.**КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ:** Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.**Література**

1. Гура О. Провокація злочину в практиці Верховного Суду в справах white-collar crime. *Публічне право*. 2022. № 3 (47). С. 32–41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2022-47-5>
2. Кононець О. М., Рушак І. В. Критерії відмежування провокації злочину від допустимої негласної діяльності у кримінальному провадженні. *Київський юридичний журнал*. 2026. Вип. 9. С. 122–133. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj-2026-9.14>
3. Бабіков О. П. Розмежування провокації злочину та правомірної діяльності органів правопорядку в законодавстві та судовій практиці України і країн світу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2024. Т. 35 (74), № 2. С. 89–97. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.2/14>
4. Капліна О. В. Провокація у кримінальному провадженні: особливості рішень ЄСПЛ щодо України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Том 3, № 04. С. 217–223. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.31>
5. Аббасова Д. Л. Провокація кримінального правопорушення під час проведення контролю за вчиненням злочину: етико-правовий аспект. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр.* Вип. 90. Одеса : Гельветика, 2021. С. 3–10. DOI: <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i90.3200>
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.04.2026).
7. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.04.2026).
8. Рішення ЄСПЛ у справі «Яхимович проти України» (Заява № 23476/15). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h14#Text (дата звернення: 21.04.2026).
9. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text> (дата звернення: 20.04.2026).
10. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 20.04.2026).
11. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 20.10.2022 року у справі № 132/2325/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106940528> (дата звернення: 21.04.2026).
12. Рішення ЄСПЛ у справі «TEIXEIRA DE CASTRO v. PORTUGAL» (№ 44/1997/828/1034). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58193%22%5D%7D> (дата звернення: 21.04.2026).
13. Рішення ЄСПЛ у справі «Берлізев проти України» (Заява № 43571/12). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g82#Text (дата звернення: 21.04.2026).
14. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 17.03.2026 року у справі № 953/7411/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134961196> (дата звернення: 21.04.2026).
15. Рішення ЄСПЛ у справі «TCHOKHONELIDZE v. GEORGIA» (Application no. 31536/07). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-183946%22%5D%7D> (дата звернення: 21.04.2026).
16. Рішення ЄСПЛ у справі «RAMANAUSKAS v. LITHUANIA» (Application no. 74420/01). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22languageisocode%22:%5B%22ENG%22%5D%2C%22appid%22:%5B%2274420/01%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-84935%22%5D%7D> (дата звернення: 21.04.2026).
17. Рішення ЄСПЛ у справі «AKBAY AND OTHERS v. GERMANY» (Applications nos. 40495/15 and 2 others). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-204996%22%5D%7D> <https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2021/02/rishennia-espl-akbai-proti-nimechchini-3.pdf> (дата звернення: 21.04.2026).
18. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 06.05.2025 року у справі № 346/2640/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127358214> (дата звернення: 21.04.2026).
19. Рішення ЄСПЛ у справі «MATANOVIĆ v. CROATIA» (Application no. 2742/12). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-172466%22%5D%7D> (дата звернення: 21.04.2026).

References

1. Hura, O. (2022). Crime provocation in the practice of the Supreme Court in white-collar crime cases. *Public Law*, 3(47), 32–41. <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2022-47-5>

2. Kononets, O.M., & Rushchak, I.V. (2026). Criteria for distinguishing crime provocation from permissible covert activity in criminal proceedings. *Kyivskiy yurydychny zhurnal — Kyiv Law Journal*, 9, 122–133. <https://doi.org/10.32782/klj-2026-9.14>
3. Babikov, O.P. (2024). Distinguishing crime provocation from lawful law enforcement activity in the legislation and judicial practice of Ukraine and foreign countries. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Yurydychni nauky — Scientific Notes of V.I. Vernadsky Taurida National University. Series: Legal Sciences*, 35(74), 2, 89–97. <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.2/14>
4. Kaplina, O.V. (2025). Provocation in criminal proceedings: Peculiarities of ECtHR judgments concerning Ukraine. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo — Analytical and Comparative Jurisprudence*, 3(4), 217–223. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.31>
5. Abbasova, D.L. (2021). Provocation of a criminal offense during crime control operations: Ethical and legal aspects. *Aktualni problemy derzhavy i prava — Current Issues of State and Law*, (90), 3–10. Odesa: Helvetyka. <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i90.3200>
6. Criminal Procedure Code of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
7. Criminal Code of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
8. European Court of Human Rights judgment in the case of Yakhymovych v. Ukraine (Application No. 23476/15). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h14#Text
9. Instruction on the organization of covert investigative (search) actions and the use of their results in criminal proceedings, approved by the Order of the Prosecutor General's Office of Ukraine, the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the Security Service of Ukraine, the Administration of the State Border Guard Service of Ukraine, the Ministry of Finance of Ukraine, and the Ministry of Justice of Ukraine dated November 16, 2012 No. 114/1042/516/1199/936/1687/5. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>
10. Law of Ukraine "On Operational and Investigative Activity". Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
11. Ruling of the Criminal Cassation Court of the Supreme Court dated October 20, 2022, in Case No. 132/2325/20. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106940528>
12. European Court of Human Rights judgment in the case of Teixeira de Castro v. Portugal (Application No. 44/1997/828/1034). Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58193%22%5D%7D>
13. European Court of Human Rights judgment in the case of Berlizev v. Ukraine (Application No. 43571/12). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g82#Text
14. Ruling of the Criminal Cassation Court of the Supreme Court dated March 17, 2026, in Case No. 953/7411/24. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134961196>
15. European Court of Human Rights judgment in the case of Tchokhnelidze v. Georgia (Application No. 31536/07). Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-183946%22%5D%7D>
16. European Court of Human Rights judgment in the case of Ramanauskas v. Lithuania (Application No. 74420/01). Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22languageisocode%22:%5B%22ENG%22%5D,%22appno%22:%5B%2274420/01%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-84935%22%5D%7D>
17. European Court of Human Rights judgment in the case of Akbay and Others v. Germany (Applications Nos. 40495/15 and 2 others). Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-204996%22%5D%7D>
18. Ruling of the Criminal Cassation Court of the Supreme Court dated May 6, 2025, in Case No. 346/2640/20. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127358214>
19. European Court of Human Rights judgment in the case of Matanović v. Croatia (Application No. 2742/12). Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-172466%22%5D%7D>

Дата першого надходження статті до видання: 30.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.05.2026

Дата публікації: 31.05.2026

Tsiupryk Igor*Doctor of Law, Professor of the**Department of Criminal Procedure and**Forensics**National Academy of the Security Service of
Ukraine*

CRIMINAL PROVOCATION AS A LIMIT OF PERMISSIBLE LAW ENFORCEMENT ACTIVITY: LEGAL AND PRAXEOLOGICAL ASPECTS

Summary. Introduction. Effective crime prevention and investigation are impossible without the use of modern mechanisms for detecting, suppressing, and documenting criminal offenses. In this regard, covert law enforcement activities aimed at obtaining evidentiary information are of particular importance, especially in relation to latent crimes characterized by a high degree of secrecy and concealment. At the same time, the increasing use of covert investigative (search) actions and other investigative measures raises the issue of ensuring compliance with the limits of permissible state interference in human rights and fundamental freedoms. One of the most challenging issues in this field is criminal provocation, as its establishment is directly related to the assessment of the legality of evidence-gathering methods, observance of the right to a fair trial, and determination of the permissible boundaries of law enforcement activity in documenting criminal conduct. Under these circumstances, the study of the legal and praxeological aspects of criminal provocation acquires not only theoretical significance but also considerable practical importance for the further development of criminal procedural legislation and law enforcement practice.

Purpose. The purpose of the article is to provide a comprehensive analysis of the legal nature of criminal provocation, to examine the criteria for distinguishing it from lawful forms of law enforcement activity in light of the case law of the European Court of Human Rights, to determine the procedural consequences of establishing the fact of provocation, and to substantiate directions for improving criminal procedural legislation and law enforcement practice in this area.

Materials and Methods. The normative basis of the study consists of the provisions of the criminal procedural legislation of Ukraine regulating covert investigative (search) actions and operational-search activities. The empirical basis includes the case law of the European Court of Human Rights and the practice of the Criminal Cassation Court within the Supreme Court concerning the assessment of allegations of provocation and the admissibility of evidence obtained through covert activities.

The research is based on a combination of general scientific and special legal methods. The dialectical method was used to reveal the legal nature of criminal provocation and the patterns of its development. The formal legal method was applied to analyse the relevant legal provisions and identify shortcomings in their regulation. The systemic-structural method made it possible to determine the place of the institution of criminal provocation within the mechanism of proof and the system of guarantees of the right to a fair trial. The comparative legal method was employed to compare the provisions of national legislation with the standards developed in the case law of the European Court of Human Rights. The method of generalisation was used to formulate proposals aimed at improving legislation and law enforcement practice.

Results. The article examines the concept of criminal provocation as a legal phenomenon and identifies its essential characteristics and

criteria for distinguishing it from lawful law enforcement activity conducted in the course of covert investigative (search) actions and other forms of documenting criminal offenses. Particular attention is paid to the approaches developed by the European Court of Human Rights regarding the substantive and procedural aspects of criminal provocation and the specific features of their application in the practice of national courts. The article also analyses the procedure for examining allegations of provocation, the criteria for assessing the admissibility of evidence obtained as a result of covert activities, and the procedural consequences of establishing the fact of provocation in criminal proceedings.

Prospects for Further Research. The study substantiates the need for further development of doctrinal approaches to the understanding of criminal provocation in view of contemporary trends in the evolution of criminal procedural law. A promising area of research is the examination of not only direct inducement to commit an offense but also more sophisticated forms of influence exerted by law enforcement authorities on the formation of unlawful conduct. Further research should also focus on the legislative consolidation of provocation criteria, strengthening judicial oversight of covert investigative (search) actions, and the continued implementation of the standards developed by the European Court of Human Rights into national criminal procedural legislation and law enforcement practice.

Key words: *criminal provocation, covert investigative (search) actions, monitoring of crime commission, admissibility of evidence, right to a fair trial, European Court of Human Rights, operational-search activities.*